

MANIFEST

ZICHT BAAR

GELOVEN

Een versterking van de vrijheid
voor jonge moslims en christenen
in de Nederlandse samenleving

Perspectief
ChristenUnie-jongeren

MSA
Nederland

Zichtbaar geloven

Een versterking van de vrijheid voor jonge moslims en christenen in de Nederlandse samenleving

Anno 2021 leven Nederlanders in een zeer diverse samenleving. We leven met grote verschillen in sociaaleconomische klasse, met regionale verschillen en verschillen op basis van culturele achtergrond. Een verschil dat sinds het begin van de Nederlandse geschiedenis onze samenleving sterk heeft gekleurd en waar tegenover Nederland een traditie van grote tolerantie koestert, is het verschil van geloofsopvatting. De vrijheid van godsdienst is steeds een cruciale hoeksteen van de maatschappij gebleken, waaraan miljoenen een houvast hadden en hebben. Het is die vrijheid die mensen in staat stelt een eigen kijk te hebben op de meest fundamentele zaken in het leven: de vrijheid om een opvatting te hebben over het ontstaan van de wereld, de zin van het bestaan en de belangrijke waarden binnen het leven. Door die vrijheid van godsdienst kunnen alle verschillende levensbeschouwelijke groepen in Nederland, waaronder moslims, christenen en joden, leven naar eigen inzichten. Het maakt Nederland bij uitstek tot een zeer goed land om te wonen.

Maar in een land met een minderheid aan gelovigen dreigt de werkelijke betekenis van deze vrijheid van godsdienst meer en meer in vergetelheid te raken. Een dominante liberale stroming in Nederland lijkt in toenemende mate afstand te ontwikkelen tot religieus gedachtegoed, zozeer zelfs dat men bij dat religieus gedachtegoed minder en minder een voorstelling kan maken. Daar waar enkele decennia geleden vanuit seculiere hoek met name gestreden werd tegen de maatschappelijke dominantie vanuit christelijke kring, bestaat er tegenwoordig een maatschappelijke druk om geheel mee te gaan in het seculier-liberale gedachtegoed. Die trend uit zich niet alleen in discussies die zich direct op godsdienst richten (bijvoorbeeld rond de rol van de Islam in Nederland of de verbinding tussen geloof en politiek), maar ook in discussies die raken aan ethische- en identiteitsvraagstukken (bijvoorbeeld tegenover pro-Life christenen in de abortusdiscussie). Voor afwijkende standpunten op deze thema's bestaat steeds minder begrip.

Juist bij de jongere generaties wordt deze groeiende kloof duidelijk. Onder een deel van de jongeren daalt de inhoudelijke kennis van godsdienst. Enerzijds kent deze groep mede daardoor geen ingebakken aversie tegen godsdienstig geloof, anderzijds levert dit een groeiend onbegrip op tegenover religieus gedachtegoed daar waar dat botst met gangbare niet-religieuze opvattingen. In een tijd waarin veel te doen is om individuele identiteitsbeleving, wordt de collectieve druk opgevoerd om steeds meer één en dezelfde visie aan te hangen. Dat zien we bij opvattingen rond de multiculturele samenleving, de positie van de vrouw in de maatschappij, lhbt-vraagstukken en ook het religieus bijzonder onderwijs. Regelmatig wordt er geroepen dat religieuze groepen geen stempel op de samenleving mogen drukken, of zich zelfs tot achter de voordeur zouden moeten terugtrekken. Steeds meer wordt daarmee afbreuk gedaan aan de fundamentele vrijheid van godsdienst. De vrijheid om te geloven geldt immers in alle richtingen, niet enkel wanneer progressieve en liberale gedachten worden vertolkt. En het verschaft ook de vrijheid om dat geloof in de publieke omgeving te uiten, zodat een geloof niet tot de eigen kring hoeft te worden beperkt. Natuurlijk gaat de godsdienstvrijheid gepaard met een spanningsveld, want op grondwettelijk niveau schuren grondrechten soms, bijvoorbeeld wanneer vraagstukken rond geloofsvrijheid en discriminatie samenkomen. Daardoor ontstaat altijd een begrenzing van elke vrijheid,

en enige ruimte voor de rechterlijke macht tot interpretatie. Maar uitgangspunt in onze samenleving is dat geloofsgemeenschappen zoveel mogelijk het eigen geloof mogen uitdragen en uitleven.

In deze tijd van diversiteit, maar ook van polarisatie, zien we tegelijkertijd dat twee van de belangrijkste religieuze groepen in ons land, moslims en christenen, elkaar even zo zeer wantrouwen als bijstaan. Terwijl christelijke groepen moslims te vaak beschouwen als potentiële tegenstanders van de westerse beschaving, zien moslims christenen vaak als onderdeel van een grotere beweging in het westen die hen het liefst buiten de deur houdt. Dit alles, terwijl moslims en christenen in een samenleving waarin gelovigen een minderheid vormen sterke belangenovereenkomsten hebben. Zowel als het gaat om de maatschappelijke positie van gelovigen als om inhoudelijke politieke standpunten zijn er weinig groepen die elkaar zo vaak zo eenvoudig zouden kunnen vinden als deze twee. Denk daarbij aan thema's rond ethiek, economie en klimaat. Het feit dat innige en stevige samenwerking ontbreekt schaadt de maatschappelijke positie van beide groepen: zonder samenwerking laat men meer ruimte voor groeiende afkeer tegen godsdienst in het algemeen.

Juist voor gelovige jongeren is het belangrijk die benodigde band van vertrouwen te creëren. Niet alleen omdat de verschillende geloofsgroepen elkaar nodig zullen hebben om hun maatschappelijke vrijheden te behouden, maar vooral omdat moslims en christenen elkaar kunnen vinden in het bouwen van een rechtvaardige en solidaire samenleving. Zij delen op maatschappelijke niveau vele overtuigingen, en kunnen vanuit hun geloof sterk bijdragen aan een beter Nederland. Dat komt bijvoorbeeld naar voren in recente onderzoeken die aantonen dat religieuze gemeenschappen een enorm positief sociaal én economisch effect hebben via vrijwilligerswerk. Samenwerking tussen de twee geloofsgroepen heeft de samenleving dus veel goeds te bieden.

Daarom bepleiten wij in dit manifest dat islamitische en christelijke groepen, met de jongeren voorop, elkaar meer moeten opzoeken en meer moeten samenwerken. Niet alleen omdat dat de verbinding in onze maatschappij versterkt, maar ook omdat dat dé manier is om de maatschappelijke vrijheid van gelovigen in ons land te beschermen en te versterken. Gezamenlijk kunnen gelovigen uit verschillende godsdiensten duidelijk hun geloofsopvattingen naar voren brengen in het maatschappelijk debat, en daarmee een halt toeroepen aan die groepen die godsdienst uit het publieke domein willen verdrijven, of die juist de democratische rechtstaat willen afbreken. Op die manier kunnen we de grote vrijheid die jong en oud in Nederland geniet, echt voor iedereen doen gelden.

De vrijheid om te zijn: een herwaardering van godsdienst in de maatschappij

In een seculiere maatschappij als de onze bestaat er vanzelfsprekend de vrijheid om je zeer kritisch te verhouden tot de godsdienst van anderen. Toch zien we dat er scheve verhoudingen groeien. Als het gaat om geslacht, etniciteit of seksuele geaardheid zien we terecht dat respect voor de ander stellig afgedwongen wordt in de samenleving. Een zelfde roep om respect en empathie tegenover andersgelovigen klinkt veel minder sterk. Regelmatig worden gelovigen in onze maatschappij als achterlijk of irrationeel weggezet, en bij discussies rond de vrijheid van meningsuiting wordt veelal het recht verdedigd om gelovigen zo grof mogelijk te kunnen beledigen. Het probleem schuilt niet daarin dat het wettelijk recht bestaat om tot zulke beledigingen over te gaan, maar wel in de inconsistente houding die tegenover die vrijheden in de praktijk

wordt aangenomen. Als in onze samenleving respect voor de identiteit van de ander altijd bovenaan moet prijken, dan ook wanneer het gaat om iemands religieuze identiteit. Dat kan samengaan met stevige kritiek op iemands godsdienst, maar niet met het schofferen van iemands religieuze identiteit.

Om te zorgen dat ook gelovigen veilig en gerespecteerd onderdeel kunnen uitmaken van onze samenleving, roepen wij de samenleving op om het respect voor de religieuze identiteit van medeburgers actief te waarborgen. Wij vragen hen:

- **Het handelen naar een godsdienst als grondrecht te erkennen en te benadrukken:** Godsdienstig geloof gaat om een alles overkoepelende blik op het leven. Het draait om een fundamentele opvatting over de positie van de mens in de wereld, en het bestaan van alles wat buiten de mens is. Dat is dus niet hetzelfde als een particuliere hobby, maar gaat over geweten en waarheidsvinding. Hoewel niet in dezelfde vorm, maakt geloof bovendien ook onderdeel uit van iemands identiteit zoals dat ook geldt voor leeftijd, geslacht, huidskleur en geaardheid, zowel op individueel als op collectief niveau. Het recht op een eigen geloofsopvatting en de maximale vrijheid om naar dat geloof te handelen, is dus onmisbaar voor een democratische rechtstaat waarin iedere burger gelijk is. Door toenemend religieus analfabetisme in de samenleving dreigt dit besef echter te verdwijnen. De samenleving moet zich inspannen om de kennis en waardering van godsdienstig handelen als grondrecht hoog te houden.
- **Een respectvolle toon tegenover gelovigen te bepleiten in media en publiek debat:** Debat mag in ons land felle vormen aannemen. Maar nooit mag dit gepaard gaan met minachting van de groepen die onderdeel uitmaken van dat debat. Terecht wordt hier veelvuldig een punt van gemaakt wanneer lhbt'ers en etnische minderheden onderwerp van gesprek zijn. Maar ook bij discussies rond godsdienst moeten we respectvol blijven spreken over gelovigen. Te vaak komt het op grote mediaplatforms voor dat gelovige mensen categorisch als irrationeel of dwaas worden bestempeld. De samenleving zou steviger stelling moeten nemen tegenover dergelijke houdingen, en ook het maatschappelijk respect voor gelovige burgers met klem moeten bepleiten. Mediaplatforms zelf zouden scherper moeten zijn op evenwichtige berichtgeving en formatsetting bij discussies die aan religieuze identiteit raken.

De vrijheid om te uiten: ruimte voor Godsdienst in de maatschappij

De vrijheid van godsdienst is al eeuwen een groot goed in de Nederlandse samenleving. Juist in ons land vonden mensen vaak een thuis om hun eigen geloof of levensbeschouwing te kunnen belijden, zonder vrees voor eigen leven. Daarmee hebben we de vrijheid om volgens onze eigen waarden te leven, zelfs als die botsen met de dominante cultuur in ons land. Die vrijheid wordt ook stevig gewaarborgd door de scheiding tussen Kerk en Staat. De Staat kan niet door één godsdienst verplicht worden het land op een bepaalde manier te besturen, en de Kerk kan niet door de Staat verplicht worden een bepaalde boodschap uit te dragen. De overheid moet in de kern neutraal staan tegenover alle verschillende geloofsgroepen, waardoor al deze groepen de overheid gelijkwaardig kunnen beïnvloeden via het democratisch proces.

In de huidige maatschappij dreigt echter het besef af te brokkelen van de betekenis van deze staatsinrichting en grondrechten. De scheiding tussen Kerk en Staat wordt dikwijls foutief uitgelegd als een methode om de publieke ruimte te beschermen tegen geloofsopvattingen. Eveneens een misvatting is dat de neutraliteit van

de overheid betekent dat die overheid niks met godsdienst te maken mag hebben. Het gevaar dat op deze misvattingen volgt, is dat de vrijheid van godsdienst wordt ingeperkt door antireligieuze opvattingen vanuit de dominante culturele stroming. Neutraliteit van de overheid betekent niet het zoveel mogelijk weren van godsdienst uit de publieke ruimte, maar het zoveel mogelijk ruimte laten aan alle verschillende groepen, religieus of niet, om hun maatschappelijk leven naar eigen waarden invulling te geven en vanuit die inspiratie deel te nemen aan het publieke debat. Het draait dus niet om een zwart-witverhouding van gelovigen en niet-gelovigen, waarbij die laatste groep zo weinig mogelijk last moet hebben van de eerste. Het draait om een spectrum van levensbeschouwingen, zowel religieuze als niet-religieuze, waarbij men zoveel mogelijk de ruimte moet krijgen binnen de grenzen van de democratische rechtsstaat. Met andere woorden: de overheid moet niet zoveel mogelijk uitingen van geloof weren uit het publieke leven, maar juist al haar burgers in staat stellen de eigen levensbeschouwing maatschappelijk te kunnen uiten; dát is staatsneutraliteit. Bovendien heeft onze samenleving ook baat bij die houding: religieuze inspiratie is voor enorme hoeveelheden mensen een bron om goed te doen in de maatschappij. Juist als we een samenleving willen waarin iedereen meedraait, moeten we burgers in staat stellen dat vanuit hun eigen geloof bij te dragen.

Om een gezonde relatie tussen overheid, samenleving en levensbeschouwelijke stromingen in stand te houden, moeten we actief zorgen voor meer staatsneutraliteit en meer ruimte voor de verschillende groepen in de samenleving. Onze grondwet beschermt tegen discriminatie, ook binnen de religieuze context, maar is eveneens duidelijk dat de vrijheid van godsdienst ook geldt wanneer deze in praktijk onaangenaam kan zijn voor andere groepen. Bovendien hebben gelovigen dezelfde vrijheid om vanuit hun overtuigingen aan het maatschappelijk leven mee te doen als niet-gelovigen. Om die grondwettelijke vrijheden weer stevig te verdedigen moet de politiek tot de volgende standpunten overgaan:

- **Geen verbod op religieuze symbolen in de publieke ruimte:** De publieke ruimte is van iedereen, en juist daar moet iedereen vrij zijn om de eigen identiteit uit te dragen. Men moet daarom vrij zijn in het dragen van religieuze symbolen, ook wanneer dat ongemak oplevert bij anderen. *Het niqabverbod moet daarom worden teruggedraaid.*
- **Geen verbod op religieuze symbolen in een publieke functie:** Van burgers die in dienst zijn van de overheid wordt neutraliteit verwacht. Neutraliteit wordt echter dikwijls uitgelegd als afwezigheid van religieuze identiteit, en dus religieuze uitingen. Op dit moment mogen ambtenaren daarom dikwijls geen religieuze uitingen dragen. Maar deze situatie is allesbehalve neutraal. Waarom zou een joodse man die een keppel draagt erop moeten vertrouwen dat een agent zonder keppel zijn zaak objectief behandelt, als dit andersom blijkbaar niet het geval kan zijn? Echte neutraliteit bestaat er alleen als iedereen zijn eigen identiteit ook in een publieke functie mag uiten. *Ook agenten, rechters en andere ambtenaren moeten religieuze symbolen kunnen dragen.*
- **Geen beperking van religieuze symbolen op de werkvloer:** Discriminatie op basis van geloof is verboden en wordt al bestreden, maar het begrip van discriminatie gaat momenteel niet ver genoeg. Niet alleen mag iemand niet afgewezen worden puur op basis van het feit dat hij moslim, christen of jood is, ook zou niet voor een persoon ingevuld mogen worden welke religieuze symbolen en uitingen noodzakelijk zijn voor de geloofsbeleving. Wanneer werkgevers bepalen dat werknemers geen religieuze symbolen mogen dragen op de werkvloer perken zij de vrijheid van godsdienst in. *Het moet daarom verboden worden op*

de werkvloer beperkingen op te leggen aan het dragen van religieuze symbolen, tenzij dit de aard van het werk in directe zin schaadt (bijvoorbeeld bij werknemers in een religieuze of levensbeschouwelijke instelling).

- **Geen taboe op bestuurlijke samenwerking met religieuze organisaties:** Religieuze organisaties genereren enorme waarde voor de samenleving, bijvoorbeeld als het gaat om armoedebestrijding, gezamenlijkheid en mentale gezondheid. De overheid dient geen ongemakkelijke grondhouding te hebben tegenover religieuze organisaties, maar juist te werken aan vruchtbare relaties. *De religieuze identiteit van een maatschappelijke organisatie aan sich mag daarom geen belemmering vormen voor samenwerking met- en steun vanuit de overheid.*

De vrijheid om te belijden: godsdienstbeleving binnen Nederland

Voor iedere levensbeschouwing geldt dat deze niet slechts bestaat uit waarden en ideeën, maar ook uit handelingen. Een geloof draag je niet alleen uit, maar leef je ook uit. De vrijheid van godsdienst houdt dan ook in dat je als burger de ruimte moet krijgen om de eigen godsdienst naar eigen inzichten in praktijk te brengen. De vrijheid om te bidden, religieuze bronnen te bestuderen, samen te komen, religieuze rituelen uit te voeren en religieuze evenementen te organiseren zijn alle cruciaal voor het goed functioneren van de vrijheid van godsdienst in een democratische rechtsstaat.

Toch zien we te vaak dat er getornd wordt aan de vrijheid om te handelen naar de eigen godsdienst, zowel in het maatschappelijk debat als in het praktisch bestuur. Zorgelijk is daarbij vooral dat de mate waarin iemand ongehinderd zijn geloof kan uitoefenen afhankelijk is van de plek waar hij woont. Op lokaal niveau vinden te veel incidenten plaats waarbij bestuurlijke middelen als bestemmingsplannen en bouwprocedures worden misbruikt om te voorkomen dat er een moskee in de buurt komt, zoals in Enschede. Ook wordt het bouwen van een moskee soms extreem vertraagd door aanhoudend protest van buurtbewoners, zoals we gezien hebben in Zoetermeer en Almere. Dat, terwijl de plek waar je woont in Nederland niet uit moet maken voor de toegang tot een gebedshuis. De vrijheid van godsdienst houdt immers in dat het mensen niet belet mag worden hun eigen gebedshuis op te richten op basis van bezwaren tegen de godsdienst.

We zien tegelijkertijd ook stevige discussies in onze maatschappij rond religieuze handelingen als rituele slachting en besnijdenis. Sommige critici bestempelen deze rituelen als 'mishandeling' en 'verminking'. Bij deze vraagstukken wordt vaak voorbijgegaan aan het feit dat het recht op godsdienstuitoefening een grondrecht is. Het is goed dat religieuze gemeenschappen moderne technieken blijven onderzoeken om haar rituelen zo goed en veilig mogelijk uit te voeren. Het recht om te handelen volgens het eigen geloof dient daarbij echter het uitgangspunt te blijven.

Om te zorgen dat burgers in ons land in alle vrijheid hun geloof kunnen beleven, moet de politiek overgaan tot de volgende standpunten:

- **Geen ongegronde belemmering om gebedshuizen op te richten:** De vrijheid van godsdienst houdt in dat iedere burger binnen elke gemeente in het land de vrijheid heeft een eigen gebedshuis op te richten, mits dat praktisch mogelijk is. Omwonenden die daar moeite mee hebben op basis van inhoudelijke bezwaren

tegen de godsdienst mogen daar geen ongegronde blokkades voor opwerpen, of het bouwproces bewust trainen. Gemeenteraden moeten er daarom strenger op toezien dat vergunningprocedures volgens de wet verlopen, en dat inspraak en bezwaren volgens de juiste methode en voor de correcte doeleinden worden ingezet, en niet worden misbruikt.

- **Religieuze gemeenschappen moeten hun rituelen kunnen blijven uitvoeren:** Religieuze handelingen als rituele slachting of jongensbesnijdenis vormen fundamentele onderdelen van godsdiensten als de Islam en het Jodendom. Bij een verbod op deze handelingen maakt de overheid fundamenteel inbreuk op de scheiding tussen Kerk en Staat en daarmee op de vrijheid van godsdienst. De medische risico's zijn bij deze rituelen relatief laag en wegen niet tegen de grondwettelijke vrijheden op. Het is belangrijk dat het recht op deze rituelen beschermd blijft, ook als de meerderheid van de bevolking zichzelf niet met die rituelen identificeert.

De vrijheid om te leren: geloof in het onderwijs

Levensbeschouwing doorgrond je pas echt als je erin geschoold bent. Een levensbeschouwing omvat immers de kernwaarden waarop iemand zijn leven bouwt, en tekent daarmee de blik waarmee je naar de wereld kijkt. Het is vanzelfsprekend dat mensen hun waarden en visie maar al te graag aan de volgende generatie doorgeven. Voor Nederlandse moslims en christenen betekent dat, dat zij de rol van God en hun geloof in hun leven willen meegeven. Het Nederlandse onderwijssysteem biedt burgers op een prachtige manier de kans om die kern van het bestaan naar eigen overtuiging over te dragen aan hun kinderen. Vanuit het eigen geloof, de eigen blik op de wereld, mogen die kinderen worden grootgebracht in een diverse, pluriforme samenleving. Dit bijzondere en waardevolle systeem schept daarmee de maximale vrijheid voor haar burgers om het leven naar eigen inzichten te benaderen en te onderzoeken.

Maar anno 2021 staat die kostbare vrijheid helaas onder druk. Een afnemend begrip van godsdienst, kennis van het bijzonder onderwijs en correcte interpretatie van de onderwijsvrijheid zorgt ervoor dat een groeiende groep binnen Nederland wantrouwend staat tegenover het Nederlandse onderwijssysteem. De roep om één verplichte vorm van openbaar onderwijs voor iedereen lijkt groter te worden. Dit gaat bovendien gepaard met een foutief begrip van de rol van de overheid en de essentie van staatsneutraliteit: dikwijls wordt deze uitgelegd als opdracht om iedereen via dezelfde maatschappijvisie groot te brengen. Ook dit botst met de neutraliteit van de overheid, die verschillende groepen in de samenleving de ruimte geeft om zoveel mogelijk de eigen opvattingen uit te kunnen dragen. Dat geldt ook op school, zolang scholen zorg dragen voor veiligheid en geborgenheid van alle kinderen. Juist in het onderwijs moeten we daarom blij zijn dat het huidige systeem de ene groep niet dwingt de waarden van de andere groep volledig over te nemen.

Als we bovendien kritisch moeten kijken naar ons onderwijssysteem, dan moeten we dat misschien wel doen op die plekken waar de aandacht momenteel minder naar uitgaat. Wat er fout gaat binnen het bijzonder onderwijs wordt doorgaans uitgebreid belicht, maar wat er scheef zit binnen het openbaar onderwijs is veel minder gekend. Soms voelen gelovige jongeren zich te kijk gezet, niet gerespecteerd of onveilig wanneer docenten in het openbare onderwijs ertoe besluiten hun geloof belachelijk te maken. In het hoger onderwijs weigert men nog altijd te vaak om rekening te houden met de religieuze behoeften van verschillende gelovigen, bijvoorbeeld bij het inrichten van gebedsruimtes. En wanneer religieuze studentengroepen om steun

komen vragen bij hun universiteit, worden zij soms afgewezen onder het mom 'geen evangelisatie te willen steunen'. Daarvan hebben we een voorbeeld gezien bij een christelijke studentenvereniging in Den Haag. Een vraag die daarmee op de agenda moet komen is of de positie van gelovige jongeren in het onderwijs wel goed genoeg beschermd is.

Om steviger voor de vrijheid en gelijkheid in het onderwijs te staan, moet de politiek overgaan tot de volgende standpunten:

- **Kom op voor alle vormen van bijzonder onderwijs:** Te vaak lijken politieke partijen te shoppen in de vrijheid van onderwijs die hen bevalt. Op de rechterflank van het politieke spectrum wordt het islamitisch onderwijs regelmatig vurig bestreden, zonder te willen kijken naar de uitstekende onderwijsresultaten op islamitische basisscholen en de rol die deze scholen spelen in de emancipatie en integratie van moslims in Nederland. Op de linkerflank hekelt men dikwijls het conservatief-christelijk onderwijs, omdat dat de juiste participatie in de samenleving in de weg zou staan. Daarbij negeert men de dikwijls uitstekende onderwijskwaliteit en de grote behoefte vanuit de eigen gemeenschap voor dit soort scholen. Te midden van dat politiek geweld is er te weinig binding tussen moslims en christenen onderling. Zij voeren nauwelijks een gezamenlijke verdediging van bijzonder onderwijs op, terwijl zij elkaar nodig zullen hebben om het systeem te kunnen koesteren. Politici dienen daarom te staan voor alle vormen van bijzonder onderwijs.
- **Versterk het godsdienstonderwijs:** Te vaak wordt overmatig onderwezen over godsdienst in het kader van conflict en onderdrukking. Het godsdienstonderwijs kan juist gebruikt worden om de maatschappelijke diversiteit en cohesie in een positieve vorm te versterken. In het bijzonder onderwijs mag men de verschillen met andere godsdiensten ten opzichte van de eigen overtuiging benoemen, maar moet men feitelijk informeren en zorgen voor maatschappelijke waardering van andere groepen in de samenleving. Ook in het openbaar onderwijs moet men feitelijk informeren, en respect vertolken richting burgers met een geloofsopvatting.
- **Heb aandacht voor gelovige jongeren in het hoger onderwijs:** Gelovige jongeren beleven in het hoger onderwijs niet altijd genoeg ruimte om de eigen identiteit uit te leven of ervaren uitsluiting op basis van hun religieuze identiteit. Terwijl inclusiebeleid hoog op de agenda staat, worden religieuze jongeren nog te vaak genegeerd. De politiek moet universiteiten, hbo's en mbo's ertoe aanzetten inclusief beleid te voeren tegenover gelovige studenten, bijvoorbeeld wanneer het gaat om gebedsruimtes of de ondersteuning van religieus geïnspireerde studentenverenigingen.

De vrijheid om te vertegenwoordigen: geloof en politiek

Politiek is bij uitstek een vak dat doorspekt is van levensbeschouwing. Politiek bedrijven is immers het vertalen van een levensbeschouwing naar een maatschappijvisie. In ons democratische stelsel lukt het ook religieuze politici, en zelfs religieuze partijen, om vanuit hun eigen waarden een bijdrage te leveren aan het Nederland van de toekomst. Dat doen zij vanuit hun geloof, maar vóór iedereen.

Uit een deel van de samenleving klinkt kritiek dat er christelijke partijen bestaan in het parlement. Volgens hen zou de scheiding tussen Kerk en Staat inhouden dat christelijke politiek geen plaats heeft in ons land. Maar de scheiding tussen Kerk en Staat biedt alle ruimte om een verbinding te maken tussen geloof en politiek. In essentie bestaat er namelijk geen verschil tussen een gelovig en een niet-gelovig politicus die vanuit zijn kernwaarden een politieke visie uitdraagt; enkel de aard van die waarden verschilt.

Tegelijkertijd kunnen er zorgen geuit worden over de verhouding tussen gelovige politici uit verschillende godsdiensten onderling. Er wordt weinig gezocht naar mogelijkheden om gezamenlijk, over de grenzen van de eigen godsdienst heen, op te komen voor de algemene godsdienstvrijheid. Zowel in het politieke als in het maatschappelijke domein zien we bijvoorbeeld een te groot onderling wantrouwen tussen christenen en moslims. Dat, terwijl zij elkaar op tal van politieke onderwerpen zullen kunnen vinden, en elkaar ook nodig zullen hebben om de waarde van godsdienstvrijheid naar voren te brengen in de volle breedte van de samenleving. Samen staan moslims en christenen veel sterker in hun verdediging van de vrijheid om niet mee te gaan met de dominante stroming. En belangrijker nog is het, voor zowel moslims als christenen, te werken aan het verbinden van- en bouwen van bruggen tussen groepen in de samenleving, juist vanuit hun geloof.

Om sterker te staan voor die godsdienstvrijheid, verzoeken we (christelijke en islamitische) politici om zich voor de volgende zaken in te zetten:

- **Zoek de politieke overeenkomsten tussen christenen en moslims:** Op vele onderwerpen zullen christenen en moslims in Nederland in elkaar de grootste bondgenoten vinden, zoals beschreven in dit manifest. Christelijke en islamitische politici moeten daarom zoeken naar sterkere samenwerking tussen de beide geloofsgroepen.
- **Verdedig samen de religieuze vrijheid:** Samen staan verschillende geloofsgemeenschappen veel sterker in hun verdediging van godsdienstvrijheid in ons land. Juist als het bijvoorbeeld gaat om orthodoxe gemeenschappen die stevig afwijken van de dominante seculiere stroming in ons land, zijn het gelovige politici die scherp voor de rechten van deze minderheidsgroepen kunnen opkomen. Zij moeten zich dus niet fixeren op het cateren voor de eigen geloofsgroep, maar de vrijheid van godsdienst in haar algemeenheid met hand en tand verdedigen.
- **Verdedig samen de verbinding tussen geloof en politiek:** Samen kunnen christenen en moslims de samenleving veel duidelijker maken waarom het belangrijk is een geloofsovertuiging te kunnen uiten binnen het eigen politieke werk. Christenen en moslims moeten daarin veel sterker samen naar voren komen.

De vrijheid om te verdedigen: versterken van democratie en rechtstaat

De vrijheid van godsdienst is een groot goed, maar die kan alleen sterk verdedigd worden binnen de democratische rechtstaat en moet dus ook zelf een versterking vormen van die democratische rechtstaat. Het is daarom cruciaal dat alle burgers gelijke rechten hebben in de publieke ruimte, de vrijheid hebben politiek te participeren en daarin ook de vrijheid behouden qua standpunten af te kunnen wijken van anderen. Juist religieuze minderheden hebben er een enorm belang bij dat systeem in stand te houden. En juist moslims en christenen moeten zich sterk voor maken voor die vrijheid.

Daarbij is het ook belangrijk dat we verantwoordelijkheid nemen vanuit onze eigen gemeenschappen. Als we zoeken naar verbinding in de samenleving, moeten we ook onze eigen gemeenschappen ertoe uitdagen zich niet slechts te verstoppen binnen de eigen omgeving, maar ook het contact en het samenleven te zoeken met andere groepen in de maatschappij. Bij het koesteren van onze vrijheden in deze samenleving, dienen we ook de verantwoordelijkheid te nemen om aan die samenleving bij te dragen.

Daarbij hoort ook een felle afwijzing van groepen die de democratische rechtstaat met geweld willen bedreigen. Juist vanuit de islamitische en christelijke gemeenschap in Nederland moeten we onze kennis en kunde inzetten en delen om de rechtstaat voor iedereen veiliger en sterker te maken. Omdat we daarmee uiteindelijk ook onze eigen positie in deze samenleving verstevigen.

Om onze democratische rechtstaat te versterken, roepen we de islamitische en christelijke gemeenschap in Nederland op om:

- **Samen te bouwen aan de versterking van de democratische rechtstaat:** De democratische rechtstaat is de grootste garantie dat we in dit land in vrijheid ons eigen geloof en identiteit kunnen uitleven, en ons naar eigen inzichten kunnen bewegen binnen de samenleving. We moeten daarom als moslims en christenen expliciet gaan staan voor die democratische rechtstaat.
- **Mogelijkheden voor democratische participatie te bevorderen:** In onze pluriforme samenleving is het belangrijk dat moslims en christenen actief kunnen deelnemen aan de democratie om zo de representatie van de eigen gemeenschap te verstevigen, en de maatschappelijke verbinding in de samenleving ook te kunnen bevorderen via het publieke debat. De gemeenschappen moeten daarom mogelijkheden creëren om die participatie te versterken.
- **Samen te strijden tegen gewelddadige bedreigingen van de rechtstaat:** Wanneer er binnen onze samenleving, of zelfs binnen onze eigen gemeenschappen, mensen zijn die geweld willen inzetten tegen de democratische rechtstaat, dan moeten wij ons daar ook vanuit onze eigen gemeenschappen tegen verzetten. Wanneer we vanuit expertise of sociaal gezag een belangrijke rol kunnen spelen, moeten we dat actief doen. We moeten daarom samen werken aan manieren om de democratische rechtstaat tegen destructieve intenties te beschermen.

